MONEDE MAI PUŢIN CUNOSCUTE DIN TIMPUL LUI PTOLEMAIOS AL V-LEA EMISE ÎN CIPRU

DE

GH. POENARU BORDEA

În 1965 a ajuns vestea descoperirii la Paphos, cu ocazia săpăturilor arheologice dintr-o mare *villa* romană, a unui tezaur de tetradrahme de argint care se datează între 204 şi 88 î.e.n. [1].

Apreciat din primul moment ca cel mai mare tezaur de monede ptolemaice de argint descoperit pe un şantier, publicarea lui este aşteptată cu interes şi nerăbdare. Monedele au fost descoperite în condiţii stratigrafice clare, sub podeaua camerei XXIII a villei, la circa 40 de centimetri mai jos. Condiţiile în care zăcea amfora în pămînt, cu gura astupată cu o piatră, arată o punere la adăpost făcută cu toată grija, în timp de primejdie.

Cele 2484 de monede sînt emisiuni ale oraşelor din Cipru: Paphos, Kition şi Salamina şi îmbracă întreaga perioadă amintită. Rămîne de rezolvat problema cauzelor îngropării tezaurului. Dacă explicaţia justă este ocuparea Ciprului, în 58 î.e.n., de către romani, se pune întrebarea ce s-a întîmplat între 88 î.e.n., data ultimei monede şi această dată [2]. Numai fotografiile cîtorva monede au fost pînă acum publicate: a unei monede emise în timpul lui Ptolemaios V Evergetes II, bătută la Kition în 138 î.e.n., a uneia de la Ptolemaios IX Alexander I, emisă la Salamina în 112, şi a uneia de la Ptolemaios X Soter, emisă în 111 la Paphos [3].

În aşteptarea publicării integrale a tezaurului, care am dori să cuprindă un număr cît mai mare de inedite şi variante, completînd astfel

---

[1] Vassos Karageorghis, *Chronique des fouilles et découvertes archéologiques à Chypre en 1964*, în BCH, 89, 1965, p. 289.

[2] Toate datele de mai sus după K. Nicolaou, *Excavations at Nea Paphos — The House of Dionysos, outline of the Campaigns 1964—1965*, în Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 1967, p. 104—105.

[3] K. Nicolaou, *A Roman Villa at Paphos*, în Archaeology, 21, 1968, 1, p. 53.

ST. CL. XI, 1969, p. 221—224, Bucureşt

materialul adunat în singurul corpus al acestor monede [4], vom publica aici cîteva monede mai puţin cunoscute din timpul lui Ptolemaios al V-lea (204—180) [5].

Nu putem şti încă în ce proporţie sînt reprezentate, printre cele 2484 de tetradrahme, monedele acestui dinast şi nici nu ne putem da seama de posibilităţile pe care le are tezaurul pentru a completa datele adunate de J. N. Svoronos. Ele sînt oricum de presupus considerabile. Prin semnalarea unor monede mai puţin cunoscute din această vreme aducem o modestă contribuţie la cunoaşterea activităţii monetăriilor din insulă în timpul domniei lui Ptolemaios al V-lea.

Monedele pe care le publicăm se află în colecţia Muzeului naţional de antichităţi al Institutului de arheologie din Bucureşti, în care au intrat înainte de 1916. Deşi lipsesc total indicaţiile privind locul de descoperire sau chiar de cumpărare, putem presupune, pe baza şi a celorlalte exemplare din colecţie [6], că ele au fost cumpărate în Cipru chiar, sau poate pe altă piaţă, dar provenind de acolo. Ne-am putea gîndi la un mic tezaur sau la o parte dintr-un tezaur, fără a putea avea, evident, o certitudine. Examinînd vechea colecţie a muzeului, am putut observa că după această domnie urmează o ruptură cronologică, după care vine o monedă de la Ptolemaios al XIII-lea, din anul 61 î.e.n. Aşa stînd lucrurile eventualul tezaur ar fi oricum din altă grupă decît cel recent descoperit în condiţii ce pot fi considerate ideale. Ne mulţumim pentru moment să publicăm monedele care nu apar în catalogul întocmit de J. N. Svoronos şi pe care le-am numit „mai puţin cunoscute", căci calificativul „monede rare" sau „inedite" ar presupune o anchetă exhaustivă pe care nu am avut mijloacele s-o întreprindem. Nădăjduim că publicarea marelui tezaur descoperit în 1964 o va face, aducînd la zi cunoştinţele noastre cu tot ce s-a publicat între timp.

Cu gîndul că această aducere la zi ar rămîne, fără monedele aflate la Bucureşti, incompletă, anunţăm prezenţa lor şi le publicăm pe cele care urmează:

Ptolemaios al V-lea Epiphanes

Paphos

1) AR.↑. Greut. 14,23 g, diam. 26 mm, inv. 1 261/4 992.
Av. Capul lui Ptolemaios I spre dreapta.
Rv. Vultur spre stînga, pe fulger. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ

---

[4] J. N. Svoronos, Τὰ Νομίσματα τοῦ Κράτους τῶν Πτολεμαίων, I—IV, Atena, 1904—1908.

[5] Agnes Baldwin Brett, *Dated Coins of Ptolemy V*, în ANS Museum Notes, II, 1947, p. 1—11, pl. I—II. În legătură cu cronologia monedelor şi începutul domniei menţine în general datele lui Svoronos.

[6] Există în total 15 monede emise în timpul lui Ptolemaios al V-lea, inv. 1 261/4 988—5 002.

Cîmp stînga, în faţa vulturului LΓ, sub care Π.Γ = 3 = 202 î.e.n.
Svoronos nu cunoaşte monede emise în acest an la Paphos.
Cf. nr. 1 307 şi urm., după monedele cu LB urmează monede cu LE (anii 203 şi 200 î.e.n.).

2) **AR. ↑. Greut. 14,22 g, diam. 27 mm, inv. 1 261/4 993. Ca mai sus.**

3) **AR. ↑. Greut. 14,30 g, diam. 27 mm, inv. 1 261/4 994.**
Ca mai sus, dar pe rv. cîmp stînga, jos, LϚ cîmp dreapta, sus, Π. Ϛ = 6 = 199 î.e.n.
Svoronos nu cunoaşte monede emise în anul 6 la Paphos. Cf. nr. 1 310 şi urm., după monedele cu LE urmează monede cu LZ (anii 200 şi 198 î.e.n.).

Salamina

4) AR. ↖. Greut. 14,21 g, diam. 25 mm, inv. 1 261/4 995.
Ca mai sus. În cîmp stînga bonetă de Dioscur, LB şi *Kausia*, în cîmp dreapta bonetă de Dioscur, ΣA. B = 2 = 203 î.e.n.
Cf. Svoronos, 1 324, pl. XLV, 2, cu altă aşezare a simbolurilor : cîmp stînga bonetă de Dioscur, LB, ΣA ; cîmp dreapta bonetă de Dioscur, *Kausia*.

5) AR. ↑. Greut. 14,14 g, diam. 26 mm, inv. 1 261/4 996.
Ca mai sus. În cîmp stînga bonetă de Dioscur, L Ϛ, în cîmp dreapta bonetă de Dioscur, *Kausia*, Ϛ = 6 = 199 î.e.n.

Cf. Svoronos, 1 329, 1 330 ; Pl. XLV, 8 cu altă aşezare a simbolurilor : cîmp stînga bonetă de Dioscur, LϚ, ΣA, în cîmp dreapta bonetă de Dioscur, *Kausia*.

Kition

6) AR. ↖. Greut. 14,14 g, diam. 27 mm, inv. 1 261/5 001.
Ca mai sus. În cîmp stînga KI, măciucă, în cîmp dreapta LIZ. IZ = 17 = 188 î.e.n.
Svoronos nu cunoaşte monede din acest an la Kition. Cf. nr. 1 364 şi urm. după I Ϛ urmează monede din anul IΘ (anii 189 şi 186 î.e.n.).

Polycrates, guvernatorul Ciprului

7) AR. ↑. Greut. 14,19 g, diam. 25 mm, inv. 1 261/4 990. Ca mai sus. În cîmp stînga AΠ în cîmp dreapta ΠO, AP. Cf. Svoronos, 1305, pl. XLIV, 4, dar ΠO, AP în stînga, iar AΠ în dreapta.

Cele cîteva monede de mai sus aduc completări la catalogul întocmit de J. N. Svoronos în două privinţe.

Exemplarele nr. 1, 2 atestă existenţa monedelor bătute la Paphos în anul 202 î.e.n., iar exemplarul nr. 3 pe cea a monedelor bătute în anul 199 î.e.n., completînd cunoştinţele noastre în privinţa activităţii acestei monetării în primii ani din domnia lui Ptolemaios al V-lea Epiphanes. Exemplarul nr. 6 atestă existenţa monedelor bătute la Kition în 188 î.e.n.

Celelalte monede, nr. 4, 5, 7 aduc variante, constînd dintr-o altă aranjare a siglelor, pentru monedele emise la Salamina (nr. 4 şi 5) şi pentru cele emise de Polycrates (nr. 7). Pe moneda nr. 5 lipseşte ΣΑ, prescurtarea numelui oraşului Salamina, ceea ce constituie o excepţie de la regula în general observată. Nu avem însă dubii în ce priveşte atribuirea, mărturie stau oricum bonetele Dioscurilor.

Încheiem aceste rînduri exprimîndu-ne nădejdea că materialul numismatic aflat în colecţia Muzeului naţional de antichităţi din Bucureşti va putea aduce şi în viitor contribuţii importante la atît de interesanta numismatică a epocii elenistice şi la numismatica greacă îndeobşte. Modestia acestei prime contribuţii nu trebuie să pună sub semnul întrebării afirmaţia de mai sus.
